

'Speelt wél met vrolijk geschal'. Overwegingen n.a.v. Ps. 33:3b bij de organistendag HHK 2018.

Toen Govert van Wijn aan de kerk van Maassluis een orgel schonk, hield ds. Aegidius Francken op 4 december 1732 een inwijdingspreek¹. Hij memoreerde dat door de grote milddadigheid van dhr. Van Wijn een heerlijk orgel is geschonken en dat hij daarmee *'zich een gedenkzuil heeft opgericht, die de Egyptische piramiden in de tijd mogelijk verduren zal'*. Hij zag het als zijn plicht om Gods volk aan te sporen *'van dit schoon orgel-stuk een heilig gebruik te maken'*, en om bij de inwijding van het orgel de gemeente van Maassluis op te wekken om de drie-enige God *'op dit heerlijk muziek-werktuig gedurig te verheerlijken en zijn nooit volprezen lof uit te galmen'*.

Hoewel hij niet Psalm 33, maar Psalm 150 als uitgangspunt voor zijn inwijdingspreek nam, is de tekst van vanmorgen een onderstreping van zijn inwijdingspreek: God te verheerlijken. Met een nieuw lied en met vrolijk geschal, wat de ons onbekende dichter betreft. Bij deze opdracht legde Francken destijds de vinger, en terecht. Nu valt er vanmorgen niets in te wijden. Maar wanneer wij bij elkaar zijn als organisten, mag dit wel de toon zetten: speelt wél met vrolijk geschal.

Psalm 33 verplaatst ons naar de tempel. Daar wordt de lofzang gaande gehouden. Om Gods werken in schepping (vers 6-9), bevrijding en bescherming van Zijn volk (vs. 10-11). In de tempel wordt het geheim bezongen en bewonderd van Gods gadeloze ontferming over degenen die Hem vrezen. Dat ontlokt een lofzang op deze God. En dichter nodigt allen die op Zijn genade hopen uit: zingt vrolijk in de HEERE. Dat past; de lof is betamelijk (vs. 1). De stem heeft daarbij het primaat. Met de stem zingen wij God ter ere. Maar juist deze psalm onderstreept ook het belang van de ondersteuning door muziek. Het dienstwerk in de tempel is van hoge waarde. Het is niet om het even wie er musicceert en hoe er gemusicceerd wordt. Zang en lied namen een grote plaats in in de tempeldienst. Dagelijks moest de HEERE geloofd en geprezen worden (1 Kron. 23:30). Stem en instrument vormden een harmonieus geheel. Ten behoeve van de begeleiding van de liederen werden er mensen afgezonderd 'die bekwaam waren tot het dienstwerk' (1 Kron. 25:1).

In dienst aan de Heere mag nooit de houding 'met hoe weinig mogelijk inspanning kunnen we er toch nog wat van maken' postvatten. Psalm 33:3 legt de vinger bij een wezenlijk element van het musiceren in Gods huis: speelt wél...dat is 'kunstig'. (Kanttekeningen Statenvertaling)

Dat woordje 'wel' betekent dat er in de tempel zorg gedragen werd voor een goed niveau van zang en spel. Het wijst erop hoeveel belang gehecht werd aan vakmanschap en ambachtelijkheid en dus aan kwaliteit.

Als ik dat vertaal naar onze praktijk heden ten dage binnen onze erediensten, dan ligt hier ook de roeping van een organist om zich in te spannen. Het er niet op aan te laten komen, maar zich grondig voor te bereiden op het hoogtepunt van de week: de eredienst.

Er worden niet alleen maar noten gespeeld, klanken geproduceerd, stilte gevuld. Er wordt gemusicceerd, er wordt gediend, en dat in het huis van God. De organist mag het lied der gemeente, het offer des lofs voor Gods aangezicht brengen. Vanuit dat perspectief leg ik de

¹ Aegidius Francken, *Heilig gebruik des orgels, vertoont in een leer-reden over psalm CL. vers III-VI. gedaan op de inwyding van 't Maassluische orgel* (Delft 1734)

vinger bij de inspanning die van een organisten gevraagd worden n.a.v. twee onderdelen die de tekst oproepen.

1 vanwege de eer van God die ermee gemoeid is

Muziek is geen doel in zichzelf. God woont en troont op de lofzangen Israëls (Ps. 22:4). En waar die lofzangen begeleid worden, gaat het om geen ander doel dan om die God hoog te houden, te eren, het gewicht toe te kennen wat Hij verdient.

De oproep 'Speelt wel met vrolijk geschal' is omkranst met woorden die spreken over de heerlijkheid en goedheid van God. Muziek is een wonderlijke scheppingsgave van de Heere om met art. 2 van de NGB te spreken, ons te aanschouwen geeft 'wat van God niet gezien kan worden, namelijk Zijn eeuwige kracht en goddelijkheid'². Zoals het uitspansel Gods eer vertelt en bezingt, zo ontvouwt de organist de glorie van God.

Op toonladders baant de organist zich een weg naar boven. En die weg naar boven wordt niet alleen gevonden wanneer de organist de lof op God begeleidt, maar ook wanneer hij het verlangen naar God onderstreept, of de klacht om God ondersteunt.

Hier wordt een organist heel klein. Want je bent dan toch maar degene die lofzang gaande houdt. Die de psalmen inleidt en uitleidt, die het antwoord op het 'Amen' van de preek begeleidt. Het is niet alleen maar de omlijsting, nee, een organist zorgt voor de *onderstreping van de genadeboodschap*.

Daarom ligt hier de oproep om met de ons geschonken gaven te dienen en ons verder te bekwamen in het orgelspel, om te zorgen dat de lof aan God voortdurend blijft klinken. Hier ligt ook de taak voor kerkvoogdijen om de kwaliteit van het orgelspel te bewaken. Het is geen te verwaarlozen onderdeel van de eredienst. Het is oneigenlijk om van een predikant te verwachten dat hij zich grondig voorbereid en van een organist niets te verlangen dan dat hij wat klanken produceert, zodat de gemeente toch niet helemaal op zichzelf aangewezen is. Als het ons gaat om het Woord, gaat het ons óók om het gezongen Woord en de onderstreping ervan. Zo dienen organist en predikant hetzelfde doel. Heersen zij niet over elkaar, maar zijn zij elkaars dienaar.

Speelt wél met vrolijk geschal...

De organist dient de menselijke stem met zijn orgelspel. Want om Hem een nieuw lied te zingen, mag de begeleiding niet uitblijven. Voor het aangezicht van God en Zijn engelen spant de organist zich in het gezongen Woord een weg te laten banen. Calvijn zegt ergens dat de werking van een tekst veel sterker is wanneer die van een melodie is voorzien. Dan wordt het hart veel krachtiger doorsneden en wordt het binnenste van de mens bereikt. Hij gebruikt hier een bekend geworden beeld: zoals wijn via een trechter in een vat wordt gegoten, zo ook de tekst via een melodie. De melodie is volgens hem dus een trechter voor de tekst³. Dat beeld brengt me bij de tweede opmerking. Waarom de oproep: Speelt wél...?

2 vanwege de nauwe band tussen woord en muziek

Bekend is de visie van Bach op kerkmuziek, aan de hand van een aantekening in zijn Calov-bijbel bij 2 Kron. 5:13. Het vers eindigt met de woorden "Het geschiedde dan,...als zij den

² Cf. Jan Smelik, *Gods lof op de lippen. Aspecten van liturgie en kerkmuziek* (Zoetermeer 2005), 55.

³ "Il est vray que toute parole mauvaise (comme dict saint Paul) pervertit les bonnes moeurs: mais quand la mélodie est avec, cela transperce beaucoup plus fort le coeur, & entre au dedans: tellement que comme par un entonnoir le vin est jetté dedans le vaisseau: aussi le venin & la corruption est destillée jusques au profond du coeur, par la mélodie." Pierre Pidoux, *Le Psaultier huguenot*, (Basel 1962:II) 21.

HEERE prezen, ...dat het huis met een wolk vervuld werd,...” Hierbij tekende Bach in de marge aan: N.B. Bij gewijde muziek is God altijd aanwezig met zijn genade.

Dat is ook de reden dat Calvijn in het commentaar op Psalm 33:2 pleit voor het gebruik van muziekinstrumenten: 'hij wil namelijk, dat de gelovigen niets zullen verzuimen, waardoor hun gemoed en hun gevoel kan opgewekt worden tot het bezingen van Gods eer'. De muziek is zo dus een hulpmiddel, geen doel in zichzelf, maar voertuig om de woorden Gods in te zingen.

Bij zingen denken wij veelal aan een uitlaatklep. We geven lucht aan ons hart. Maar zingen is namelijk niet alleen uitlaatklep, maar ook een invoerkanaal⁴. Ons zingen is geen expressie van eigen emoties. We zingen opdat het verlangen van de dichter ons verlangen zou worden. Nee, geen muziek zelf brengt niemand tot God, maar de muziek is wel gave van God, om ons tot Hem te leiden, die de Gever is van alle goede gave.

Plato vond dat muziek 'een geheime en haast ongelofelijke kracht heeft om de harten naar de ene of juist naar de andere kant te bewegen'. Deze heidense Plato wordt met instemming geciteerd door niemand minder dan Calvijn. En wij stemmen er mee in. Goddeloze muziek voert naar de afgrond, goddelijke muziek voert naar God Zelf. En dat is vanwege de nauwe band tussen woord en muziek.

Het woord kan ondersteund worden door muziek om zijn machtige uitwerking zo groot mogelijk te maken. De woorden raken door de kracht van de Heilige Geest de snaren van onze ziel, en de muziek wekt heilzame affecten op.

Toen Aegidius Francken zijn inwijdingspreek van het Garrels-orgel te Maassluis, merkte hij op: *'Wat kragt heeft dit liefelijk orgel-geluyt niet, om ons gemoedt Godvruchtelijk te roeren, en na boven te voeren'*.

Door de genade van de Heilige Geest mag de organist bezielde worden met verlangen de woorden van God te omlijsten, om luisterend in te spelen op het verkondigde Woord om onze trage harten te bewegen het Woord in te drinken.

Zó te dienen, bij de gratie van God, maakt ons klein en Hem zeer groot.

⁴ Cf. Herman Paul, *De slag om het hart. Over secularisatie van verlangen* (Utrecht 2017), 94-116.